

Asya Studies

Academic Social Studies / Akademik Sosyal Araştırmalar
Year: 5 - Number: 18, p. 381-402, Winter 2021

Bir Tepki Üretimi ve Politik Aksiyon Aracı Olarak Karikatürler: Hamis Ölçekli Sosyal Ağlar Üzerindeki Karikatürlerin İncelenmesi* *Cartoons As A Response Generation and Political Action Tool: A Study of Cartoons on Hamis-Scale Social Networks*

DOI: <https://doi.org/10.31455/asya.948187>

Araştırma Makalesi /
Research Article

Makale Geliş Tarihi /
Article Arrival Date
04.06.2021

Makale Kabul Tarihi /
Article Accepted Date
18.12.2021

Makale Yayın Tarihi /
Article Publication Date
31.12.2021

Asya Studies

Yusuf Görgülü
Doktora Öğrencisi / Selçuk
Üniversitesi, Sosyal Bilimler
Enstitüsü, Radyo Televizyon ve
Sinema Anabilim Dalı,
yusufgorgulu.2107@gmail.com

ORCID ID

<https://orcid.org/0000-0002-8196-0948>

* "COPE-Dergi Editörleri İçin Davranış Kuralları ve En İyi Uygulama İlkeleri" beyanları: Bu çalışma için herhangi bir çıkar çatışması bildirilmemiştir. Bu çalışma için etik kurul onayı gerekmemektedir.

Öz

Bu çalışmanın amacı, İsrail- Filistin çıkmazında önemli bir konumda bulunan Hamas'ın sosyal ağ üzerinden inşa ettiği propaganda içeriklerinin tespiti ve bu ağlar üzerinde (FEM ve El- Fatih) İsrail- Filistin sorununa yönelik sunulan karikatürlerin göstergebilimsel açıdan incelenmesidir. Çalışmada Hamas'ın politik aksiyonları ile İsrail'e ilişkin politik tutumlarının karikatürlerde ne ölçüde gerçekleştirildiği ve İsrail'e ilişkin politik aksiyonlarla karikatürlerde sunulan ideolojik örüntüsel alanın paralellik gösterip göstermediği, İsrail'e ilişkin siyasilerin nasıl temsil edildikleri ve bunların hangi çerçeveler ile sunuldukları tespit edilmeye çalışılmıştır. Araştırma yapılan zaman dilimi İsrail- Hamas- İran ve Lübnan Hizbullah'ının yoğun politik söylem ve politik aksiyonlarını şekillendirdiği bir dönemi kapsamaktadır. Bu dönemde politik aksiyonların sunumunda çeşitli kitle iletişim araçları ile çok yönlü bir propaganda edinimi gerçekleştirilmiştir. Çalışmada ele alınan karikatürler Barthes'in yan anlam- düz anlam metaforu ile çözümlenmiştir.

Araştırma sonucuna göre, Hamas ölçekli sosyal ağ platformlarında yer alan karikatürler, Hamas'ın politik aksiyonlarına paralel ölçekte sunulmuştur. Bu karikatürlerin sunumunda sert anlam tonlamaları göze çarpmıştır. Ele alınan karikatürlerde propaganda edinimi çok yönlüdür. Bir yanda Filistin ve Kudüs'ün bağımsızlığı için mücadele içerisinde yer alan halk kitleleri ve onların bu mücadelede şehit verdikleri, diğer tarafta ise düşmanların masum insanlara karşı işledikleri suçların gösterilmesi şeklindedir. Çalışmada Hamas'ın "direniş fikri" yönelimli karikatürlerin resmedildiği gözlenmiştir. İncelenen karikatürlerin ideolojik ve politik yönelimli oldukları ve genel gündemi yakalamaya yönelik bir stratejik hedef doğrultusunda resmedildikleri sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Hamas, Politik Aksiyon, Karikatürler, Göstergebilimsel Analiz, Barthes, İsrail- Filistin

Abstract

The aim of this study is to determine the propaganda contents of Hamas, which is in an important position in the Israeli-Palestinian impasse, and to examine the cartoons presented on these networks (FEM and Al-Fatih) regarding the Israel-Palestine problem in terms of semiotics. In the study, it was tried to determine to what extent Hamas' political actions and its political attitudes towards Israel were realized in the cartoons, whether the ideological patterned field presented in the cartoons paralleled with the political actions regarding Israel, how the politicians regarding Israel were represented and what frameworks they were presented with. . The research period covers a period in which Israel-Hamas-Iran and Lebanese Hezbollah shaped the intense political discourse and political actions. During this period, a versatile propaganda acquisition was achieved through various mass media in the presentation of political actions. The cartoons discussed in the study were analyzed with Barthes' metaphor of connotation-literal meaning. According to the results of the research, the cartoons on Hamas-scale social network platforms were presented in parallel with the political actions of Hamas. In the presentation of these cartoons, harsh meanings were observed. The acquisition of propaganda in the cartoons discussed is multifaceted. On the one hand, it is in the form of showing the masses of people who are in the struggle for the independence of Palestine and Jerusalem and their martyrdom in this struggle, and on the other hand, the crimes committed by the enemies against innocent people. It was observed in the study that Hamas's "idea of resistance" oriented cartoons were depicted. It was observed that the cartoons examined were ideologically and politically oriented and depicted in line with a strategic goal aimed at catching up with the general agenda.

Keywords: Hamas, Political Action, Cartoons, Semiotic Analysis, Barthes, Israel-Palestine

Citation Information/Kaynakça Bilgisi

Görgülü, Y. (2021). Bir Tepki Üretimi ve Politik Aksiyon Aracı Olarak Karikatürler: Hamas Ölçekli Sosyal Ağlar Üzerindeki Karikatürlerin İncelenmesi. *Asya Studies-Academic Social Studies / Akademik Sosyal Araştırmalar*, 5(18), 381-402.

GİRİŞ

1987'de ortaya çıktığı günden bu yana Hamas, Filistin direnişini dini bir yükümlülük olarak görmekte ve işgal altındaki toprakların terk edilemeyeceğini belirterek İsrail'e karşı ön saflarda mücadele etmektedir (Sarı, 2020: 148). Hamas, kökeni Mısırlı Müslüman Kardeşlere dayanan Filistinli Müslüman Kardeşlerin "paramiliter" kanadı olarak kurulmuştur (Gunning, 2007: 26). Ortaya çıkışı ile Filistin ve Ortadoğu'da yeni bir denklem içerisinde görünürlük kazanan Hamas, Filistin siyasetinde önemli bir figür olmaya devam etmektedir. Hamas, Filistin'de İslami direnişin önemli aktörlerinden biri olmasının yanında izlediği politik ve ideolojik aksiyonlarla kendisinden söz ettirmeyi başarmış bir örgüt profili çizmektedir. Hamas'ın politik aksiyonlarının çok eklemliliği ve karmaşık yapısından ötürü ("*ideolojik katılık*"- "*esnek politizasyon*") bilim çevrelerince en çok izlenen ve merak edilen örgüt pozisyonunu korumayı başarmıştır.

Temel argümanları; "Kökten İslamcılık", "İslamcı Siyasal Kültür", "Siyasal Kolektivizm", İhvanı Siyasal İdeoloji", "İslamcı Direniş" olan Hamas, İsrail- Filistin çıkmazının temel yapı taşlarından birisi haline gelmiştir. Schramm ve Irshaid'in de üzerinde durduğu gibi "Hamas'ın fikirsel çerçevesinin Filistin milliyetçiliğinin yanında İslam yönelimli olması" (2009: 5) "Cihad" yönelimli politik aksiyonların yaratılmasında önemli bir argüman teşkil etmektedir.

Hamas'ın ilk önceliği İslamcı bir Filistin için İsrail'in yok edilmesi olsa da, grup kendisini "pan-İslamist" uluslararası hareketin temel lideri olarak görmektedir. Hamas'ın siyasi büro başkanı "Khaled Mishaal" Hamas'ı şu şekilde tanımlamıştır: "*Hamas yerel bir örgüt değildir, aynı zamanda uluslararası emelleri olan ulusal bir projenin öncüsüdür*" (Levitt, 2006: 9).

Hamas'ın mevcut misyonuna ilişkin izlediği stratejik dengenin durumu ise bilim çevrelerinde sorgulanmaktadır. Kimi araştırmacılara göre Hamas'ın öncelikli stratejik misyonunu; İsrail'e karşı Filistin topraklarının korunması ve İslami bir direniş hareketi ile uzlaşma esasına dayalı çabalar bütünü olarak görmek yanlıcıdır. Kimilerine göre ise Hamas bölgesel mücadelenin meşru kurtarıcısı olarak görülmektedir. Mesela Strinberg ve Warn (2005); Hamas ile El Kaide arasındaki farklılıkları ortaya koyduğu çalışmasında, Hamas'ı bölgesel tehditlere karşı mücadele içerisinde olan ve kendi halkına karşı sorumlu olan bir örgüt olarak ele almaktadır (Strinberg ve Warn, 2005: 26). Katzman ise İsrail'e baskı yapma ve meşruiyetini reddetme çabalarının bir parçası olarak İran'ın, İslamcı Filistinli örgütlerini, özellikle de Hamas ve Filistin İslami Cihadını (PIJ) desteklediğini (Katzman, 2020) ifade etmektedir. Devletlerarasındaki stratejik dengenin varlığı açıkça görülse de gerçek şudur ki Hamas Ortadoğu'da pek çok devletin politik, ekonomik ve kültürel çıkarlarının kavşak noktasında bulunmakta ve sürecin her adımında etkin bir dinamo görevini yürütmektedir. Levitt (2006); bu durumu şu şekilde ifade etmektedir: "Suudi Arabistan, İran, Suriye, Lübnan, Libya, Sudan, Yemen ve Katar Hamas'ı destekleyen ülkeler arasındadır. Her ülkenin Hamas'a verdiği destek, doğası gereği farklıdır. İran gibi bazı ülkeler doğrudan devlet finansmanı sağlamakta diğerleri ise askeri eğitim veya güvenli bir sığınak sağlayarak ya da sadece kendi sınırları içindeki Hamas faaliyetlerine bilerek göz yumarak yardım etmektedir. İsrail'in tahminlerine göre 2005 yılı itibarı ile İran Hamas'a yıllık 3 milyon dolar yardım sağlamıştır" (Levitt, 2006: 171- 172). Filistinli yetkililer de İran'ın Hamas uzantılı derneklere maddi destekte bulunduğunu gizleme gereği görmemektedir (iran international, 2021). Ayrıca geçtiğimiz günlerde Hamas'ın önde gelen liderlerinden Yahya Sinvar Hamas'ın İsrail ile çatışmasında Devrim Muhafızları (İran) ve Hizbullah (Lübnan) ile koordineli çalıştıklarını ifade etmiştir (Staff, 2021; Boxerman, 2021). Bu devletlerarasındaki organik ya da inorganik destek edinimleri; iki yönlü politik eylem yönelimlerine ve kamuoyunun ideolojik bilinç alanına şekil vermektedir. İslam argümanının "meşruluk aparatı" olarak benimsenmesi ve düşmanın İsrail ve benzeri devletler üzerinden işaretlenmesi toplumsal normların yörüngesini de şekillendirmektedir. Bu noktadan hareketle karikatürler üzerinde yaratılan algısal imgelerle Hamas ve İsrail arasındaki politik ve askeri mücadelenin boyutlarının keşfedilmesi önem teşkil etmektedir. Bu açıdan çalışmada Hamas'ın politik eylem planını yaratma noktasında önemli bir araç olan sosyal ağlar üzerindeki mevcut politik ve ideolojik yönelimlerin stratejik boyutu üzerinde de durulmuştur. Çalışmada karikatürler üzerinden oluşturulan politik algı ile sosyal ağlar üzerinde oluşturulan politik algının paralelliklerinin mevcudiyeti de sorgulanmıştır. Gerek karikatürler gerekse sosyal ağlar üzerinden İslami aparatın görünürlük kazandırılması ve bu iki alan arasındaki paralelliklerin mevcudiyeti, Hamas ve İsrail özelindeki politik uzlaşmanın ufukta görünmediği sonucunu ortaya çıkarmaktadır.

Ulusal literatürde Hamas'a ilişkin çalışmalar mevcut olmakla birlikte bu çalışmaların genel olarak Uluslararası İlişkiler alanında gerçekleştirildiği söylenebilir (YÖK Tez Merkezi, 2021). İletişim odaklı çalışmaların görünürlüğü ise istenilen seviyelerde değildir. Hamas örgütünü iletişim endeksli bir şekilde

ele alan çalışmalar genellikle Türkiye’de öğrenim gören yabancı uyruklu öğrenciler/akademisyenler tarafından gerçekleştirilmiştir. Ulusal literatürde Hamas’ı konu edinen iletişim odaklı çalışmalar arasında AlhalayQa’nın (2018) “Hamas’ın Yeni Medya Kullanım Pratikleri: Hedef Kitleler ve İçerik” adlı doktora tezi ön plana çıkmaktadır. AlhalayQa bu çalışmasında Hamas’ın medyayı kullanma pratiklerini ve bu ağlar üzerinden üretilen içerikleri sorgulamıştır. Ayrıca AlhalayQa’nın gerçekleştirdiği doktora tezi bu çalışmanın ortaya çıkmasında etkili olmuştur. Akiner ve Küngerü (2016) ise “Uluslararası Medya Söyleminde İsrail’in 2014 Gazze Saldırısı: CNN ve Al Jazeera Üzerinden Karşılaştırmalı Bir Analiz” adlı çalışması ile öne çıkmaktadır. Akiner ve Küngerü çalışmasında İsrail’in 2014 Gazze saldırısında CNN ve Al Jazeera kanallarının olaya yaklaşımlarını ele almıştır. Van Dijk’in eleştirel söylem analizi yönteminin benimsendiği çalışmada CNN ve Al Jazeera kanalları arasında söylemsel farklılıkların görünür olduğu sonuca varmışlardır. Ayrıca Hamas’ın politik ve ideolojik aksiyonlarını göstergebilimsel bir yöntemle irdeleyen bir çalışmaya rastlanılmamıştır. Bu açıdan bu çalışma, sözü edilen boşluğun giderilmesine katkı sunma gayreti içindedir. Uluslararası literatürde ise; Seo (2014) “Visual Propaganda in the Age of Social Media: An Empirical Analysis of Twitter Images During the 2012 Israeli–Hamam Conflict” adlı çalışması ön plana çıkmaktadır. Seo (2014) bu çalışmasında 2012 yılında Gazze çatışması sürecinde İsrail ve Hamas’ın sosyal medya platformlarında (Twitter) görünür olan görsel propaganda unsurlarını içerik analizi yöntemi ile irdelemiştir. Margolin (2020) # Hamas: Using Twitter To Gain Legitimacy or Incite Violence? adlı çalışmasında ise Hamas’ın Twitter kullanım pratikleri çerçevesinde Twitter’da sunulan içeriklere yönelik bir araştırma gerçekleştirmiştir. Margolin, İçerik analizi yöntemini benimsediği bu çalışmasında Hamas’ın Twitter’ı uluslararası toplumun gözünde meşruiyet kazanmak, stratejik karar alma sürecini iletme ve direnişini haklı çıkarmak için mağduriyet anlatısını yoğun bir şekilde kullandığına ilişkin çıkarımlarda bulunmuştur.

Nitel ölçekli bu çalışmada öncelikli hedefimiz Hamas ölçekli sosyal ağlar üzerinde yer alan karikatürlerin ideolojik ve manipülatif kurgu alanlarının tespiti ve oluşturulan göstergesel içeriklerin politik aksiyonel eğilimlerini sorgulamaktır. Dolayısı ile bu çalışmada amaç, İsrail- Filistin çatışmasında önemli bir aktör olan Hamas’a ilişkin ideolojik edimlerinin karikatürlerde ne ölçüde yansıtıldığı, karikatürler üzerinden oluşturulmak istenen politik algıların yönünün tespiti ve Filistin sorununa ilişkin dilsel ve görsel imgelerle nasıl gündemleştirildiği üzerinde durulmuştur. Dört aşamada hazırlanan araştırmanın birinci bölümünde karikatürlerin politik eylem boyutu ile ilgili bilgilere, ikinci bölümde bir direniş hareketi olan Hamas’a ilişkin bilgilere, üçüncü bölümde Hamas ölçekli sosyal ağ platformları ve bu platformlarda yer alan stratejik iletişim yönelimlerine ilişkin bilgilere, dördüncü bölümde ise bulgular nitel göstergebilimsel yöntem kullanılarak irdelenmiştir.

Türkiye’de Barthes’in göstergebilimsel çözümleme yöntemini kullanılarak karikatürlerin analiz edildiği çalışmalara rastlamak mümkündür. Çakı (2018); “Birinci Dünya Savaşı’ndaki Alman Propaganda Kartpostallarında Kullanılan Karikatürlerde Türklerin Sunumunun Göstergebilimsel Açısından İncelenmesi” adlı çalışmasında Almanya’nın müttefiki olan Türklerin kartpostallarda yer alan karikatürlerde ne şekilde ve nasıl sunulduklarını irdelemiştir. Çakı bu çalışmasında araştırma konusunu oluşturan karikatürleri Barthes’in göstergebilime kazandırdığı düz anlam (denotation), yan anlam (connotation), mit, metonim ve metafor kavramları çerçevesinde incelemiştir. Küçükşen (2019) “Covid- 19 Günlerinde “Ev Halleri”nin Karikatürlere Yansıması Göstergebilimsel Bir Analiz” adlı çalışmasında ise Covid 19 salgını sürecinde sosyal medya platformlarında yer alan karikatürleri söylem analizi ve Barthes’in göstergebilim içerisinde geliştirdiği düz anlam (denotation)- yan anlam (connotation) metaforu çerçevesinde ele almıştır.

1.POLİTİK EYLEM AKTARIM ARACI OLARAK KARİKATÜRLER

Görsel iletişim, günümüzde iletişim kurmanın en güçlü yoludur ve bu türden bir iletişim ediniminde görsel ve metinsel içeriklerle bilgi aktarımı yapılabilir, izleyici (hedef kitle) aydınlatılabilir (Ijaz, 2018: 2) veya hedef kitle eğlendirilirken düşündürülür, düşündürülürken de yeni tepkisel alanlarla manipüle edilebilir. Görsel iletişim bu boyutu ile çok yönlü bir işleve sahiptir.

Görsel iletişimin en etkili araçları arasında yer alan karikatürler kendisini toplumdan soyutlayamaz. Toplumun sosyal, kültürel, politik ve ekonomik göstergelerini sergileyen karikatürler, toplumun mevcut görünürlüğü hakkında kitlelere bir “ön okuma” fırsatı sunmaktadır. Çiftçi ve Birinci (2018: 132) ‘e göre karikatür; malzemesini toplumdan alır. Çizimlerde toplumu yansıtan karikatürler, gerçek hayatta var olandan daha farklı bir boyutta ve çarpıcı bir şekilde resmedilmektedir. Toplumun resmedilmiş hali olan karikatürler, hem geçmişin hem de şimdinin bir fotoğrafı olması nedeni ile toplumdaki değişimlerin gözlenebileceği önemli kaynaklardır.

Görsel sanatların toplumları etkileme boyutu artık bilinen bir gerçektir. Bir mizah türü olarak kabul görmüş olan karikatürün etkisel gücü toplumsal ve siyasi boyutlarla pek çok araştırmancının konusu haline gelmiştir (Li and Hussain, 2016; Adetola and Abioye, 2020; Greenberg, 2008; Jabeen, 2016) Karikatürün güldürü boyutunun yanında giderek güçlenen eleştirel olma özelliği ise karikatür ve siyaseti yakın bir konuma getirmiş ve sonunda karşılaştırmalı bir hal alarak siyasi gündemi işleme ve inceleme durumuna ulaştırmıştır. Böylelikle karikatür siyasi süreçlerin analiz edilmesinde güçlü ve önemli bir kaynak olma potansiyelini yakalamıştır (Öğdü, 2011: 9).

Karikatürlerle ilgili dikkat çekici olan nokta ise, onun görsel bir form olarak sürekliliğinin yanı sıra, güldürü ve eğlenceden gücenme ve şiddete kadar çeşitli tepkileri kışkırtma kapasitesidir (Dodds, 2010: 117). Başka bir ifade ile gösterge bileşenlerinin edinim kazanmış hali olan karikatürler, toplumda görünürlük kazanan “sosyal”, “kültürel”, “ekonomik” ve “politik sisteme” eklemli etkin “ideolojik figürasyonlar” sunmaktadır. Bu ideolojik figürasyonlar ise karikatürün dilini oluşturmakta ve bu dille kitleler üzerinde algısal örüntü inşa edilmektedir.

Karikatürler, ideolojilerinde birer taşıyıcısı olduklarından belirli göstergeleri kullanarak/biçimlendirerek bir düşünme ortamı yaratmaktadır. Başka bir ifade ile karikatürlerin amacı; göstergelerle karşılaşan bireylere bir gösterim ortamı sunmaktan ziyade, göstergelerin ardında yatan gizil anlam inşa alanlarına yönelik “ideolojik tutundurma” ve meşguliyet ortamını sağlamasıdır. Bu açıdan karikatürler, ideoloji- anlam yaratma çabalarının bir uzantısı olarak sıradan bir emtia ürünü olarak değerlendirilmemelidir. Bu boyutu ile karikatürler mevcut “kültürel”, “politik” ve “ideolojik” alan içerisinde yer alan ve onu şekillendiren sosyal alanların baskın değerlerini yeniden üretmektedir. Yeniden üretime sokulan her bir bileşen genellikle hegemonyanın sesini taşımakta, aykırıya düşen sesleri de kendi dengesine göre şekillendirmektedir. Tam olarak Peter Ives’in belirttiği gibi “*hegemonya farklılıkları yeniden eklemleyen söylemsel bir sistem oluşturmaktadır*” (Ives, 2011: 242). Bu açıdan karikatürler, hegemonik mücadele pozisyonunun sunumunun gerçekleştirilmesi için egemen/baskın söylemlerini çizim ve grafiksel unsurlarla yaratma çabası içerisinde bulunmaktadır.

Karikatürler politik bir anlatının sesi olduğu kadar toplumsal ve kültürel dinamikleri şekillendirebilen güçlü bir kamuoyu oluşturma aparatıdır. Kitle iletişim araçları ile etkin bir yayılım alanı yakalayan karikatürler oluşturmuş olduğu gerçekliği kendi propaganda döngüsü içerisinde şekillendirme amacı gütmektedir. Karikatürler oluşturduğu imge ve mit odaklı propaganda gücü sayesinde kamuoyunun nabzını tutabilmekte, kamuoyunun ideolojik/değersel yönelimlerini canlandırabilmekte ve istenilen düşünce ikliminin oluşmasına yönelik görsel verileri işlemektedir.

Politik bir anlatı ve seslenişin kurgulandığı bir alanı inşa eden karikatürler; politik rasyonalitenin de yönünü şekillendiren aparatlardır. Bu açıdan karikatürler; iktidar ve güçlü ekonomik sistemlerin politik eylem pratiklerinin aktarıldığı, onaya sunulduğu ve meşru edinimlerinin kazandırılmaya çalışıldığı rasyonel bir alanı da inşa etmektedir. Şenyapılı (2003) ifade ettiği gibi “*siyasal karikatürler; güncel siyasal olayları ve bunları olduran kişileri konu edinen karikatürler*” (Akt: Nisan ve Şeker, 2017: 318) olmakla birlikte siyasal sürece yön veren, politik arenayı canlandıran, politik duruşun görsel ve çizgisel unsurlarla sergileniş biçimidir. Yani siyasal karikatürler; sunmuş oldukları belirli politik çerçeveler sayesinde siyasal anlayışı ve siyasal olayların yeniden kavramsallaştırılmasını geliştirebilen siyasal iletişim sürecidir. Mateus (2016: 200)’e göre siyasal karikatürler; olayları bir anlam alanına yerleştirmekte, bunu yaparken de çerçevelerden faydalanmaktadır. Ona göre bu çerçeveler insanların sunulan bilgiyi nasıl işleyecekleri hususunda yapılan seçimlerine yön vermektedir.

2. FİLİSTİN İSLAMİ DİRENİŞ HAREKETİ (HAMAS) GENEL BİR BAKIŞ

Hamas, “Filistin’i İsrail işgalinden kurtarmak için bir halk hareketini temsil etmeyi ve yönetmeyi amaçlayan pragmatik bir Filistin direniş hareketi” (Maggs, 2011: 1) olmakla birlikte seküler-milliyetçi El fetih örgütü üyelerinden oluşan Filistin Kurtuluş Örgütü’nün (FKÖ) rakibi olarak ortaya çıkmıştır. (Zuhur, 2010: 3). 1980’lerin sonunda Birinci İntifada sırasında kurulan Hamas, varlığının ilk on beş yılında terörü bir taktik olarak yaygın şekilde kullanan, devlet dışı, şiddet yanlısı bir İslamcı grup olarak faaliyet göstermiştir (Margolin, 2020). Dunning, İsrail’e yönelik çok sayıda ölümcül terör saldırısıyla dünya çapında bilinen bir örgüt olan Hamas’ın, kendisini sosyal, politik ve kurumsal değişimi teşvik etmek için mücadele eden ahlaki bir hareket olarak nitelendirmektedir (Dunning, 2016: 1).

Hamas; özellikle Batı, ABD ve İsrail için El Kaide benzeri bir tehditsel oluşum olarak görülürken, ideolojik ve politik aksiyonlarındaki dönüşümsel etkileri ve Ortadoğu üzerinde ortak stratejik hedefleri bulunan devletler tarafından ise bir direniş hareketi olarak görülmektedir. “Örneğin İran,

Türkiye ve Katar Hamas'ı bir terör örgütü olarak görmemekte, İngiltere ise Hamas'ın askeri kanadı olan Al- Kassam Tugaylarını¹ terör örgütü olarak tanımaktadır” (Home Office, 2019). Bilinen şu ki; 11 Eylül terör saldırıları sonrasında ABD'nin Ortadoğu'daki politik ve ekonomik çıkarlarını meşrulaştırma aparatı olarak kullandığı “Oryantalizm” ile Hamas'ın terör örgütü olarak sunulma süreci de hız kazanmıştır. Dunning bu süreci şu şekilde ifade etmektedir: “11 Eylül saldırılarının ardından, Amerika-İsrail Halkla İlişkiler Komitesi (AIPAC) dâhil olmak üzere Amerika Birleşik Devletleri'ndeki etkili lobi grupları ve bir dizi kongre üyesi, Hamas'ın küresel ölçekli bir terör örgütü olarak kabul edilmesini şiddetle savunmuştur. El Kaide'ye bağlı kuruluşlarına ve mali kaynaklarına karşı alınacak bir dizi önlemi belirleyen “13224 İdari (Yürütme) Kararı” Aralık 2001'de imzalanan Yürütme Düzeni'nde yapılan değişikliklerle, Haması “küresel erişimli” bir terör örgütü olarak ilan etmiştir. Hamas'ın Filistin- İsrail arenasının ötesinde hiçbir saldırı gerçekleştirilmesine ve kasıtlı olarak ABD veya Batı hedeflerine saldırmamasına rağmen, El Kaide ile aynı tedbirlere tabi tutulmuştur (Dunning, 2016: 2-3).

Hamas, I. İntifada'dan (1987-1993) itibaren bir yandan İsrail işgaline karşı silahlı direnişi sürdürürken, öte yandan Filistin toplumu içerisinde gerçekleştirdiği sosyal hizmetlerle önemli bir işlevi yerine getirmiştir. Oslo Süreci ile birlikte kurulan Filistin yönetiminin tam olarak yerine getiremediği “eğitim”, “sağlık”, “gıda temini” gibi Filistinlilerin temel ihtiyaçlarına dönük talepleri karşılayan Hamas, Filistinliler arasında itibar kazanmıştır (Gürpınar 2018: 336). Temimi; Hamas'ın bu fedakâr tutumundaki ana motivasyonunun “dünyanın Allah'ın mülkü olduğu”, “mülkü dilediğine verdiği, dilediğinden aldığı” şeklindeki İslami ilkeye dayandığını (Temimi, 2017: 162), ifade etmektedir.

Hamas'ın “*esnek politika*”-“*katı İslamcılık*” ve “*İslami Direniş*” edininli politik ve ideolojik tutumuna karşı “El- Fetih örgütü ve onun kontrolündeki Filistin Kurtuluş Örgütü (FKÖ), tüm Filistinlileri hiçbir dini ayrıma tabi tutmadan mücadeleye davet eden ve sol milliyetçiliği referans olan bir direniş yürütmüştür”(Ayhan, 2009: 105). Ancak Filistin'deki mevcut koşulları karşılamakta yetersiz kalan “El Fetih” Hamas karşısında güç kaybetmiş ve 2006 seçimlerinde Hamas'a karşı kaybeden taraf olmuştur.

2006 seçim sonuçları, Filistin ulusal hareketinin “seküler milliyetçiliğin” egemen olduğu yaklaşık yarım yüzyılın sonunu getirirken, Filistin siyasetinde “İslamcı kültürün” hâkim olduğu yeni bir aşamanın başlangıcını ortaya çıkarmıştır (Jensen, 2009: 1). Bu İslamcı kültürün politik milliyetçiliğe eklenmesi ve bu doğrultuda bir ulusal anlatının geliştirilmesi Hamas'a Filistin topraklarında dokunulmazlık sağlamıştır.

2006 seçimleri sonrasında meşruluğunu ortaya koyan Hamas; İsrail- Filistin çatışmasında “*İslami Direniş*” eylem planı çerçevesinde bazı stratejik hedefleri benimsemektedir. Ummah Üniversitesi Siyaset Bilimi bölümü öğretim üyelerinden Dr. Amer; Hamas'ın öncelikli stratejik hedeflerini şu şekilde sıralamaktadır:

- Güç dengesini kendi lehine çevirmek için Hamas'ın silahlı yapısını İsrail'e karşı geliştirmek,
- İsrail ile çatışmayı yönetme konusunda ulusal bir pozisyonu benimsemek,
- İsrail'in Filistinlilere karşı önlemleriyle her şekilde karşı karşıya gelmek,
- ABD tarafından ortaya konulan Yüzyıl anlaşmasına karşı çıkmak,
- Filistin diasporasını memleketteki Filistin halkını desteklemek için seferber etmek (Amer, 2019).

İsrail ve Filistin, neredeyse yarım asırdır sürmekte olan ve binlerce sivilin yaşamını yitirmesine sebep olan çatışma ortamında kendi haklarını savunmak için çok yönlü bir mücadele içerisinde. Aynı toprak parçası için verilen bu mücadele de her iki taraf da kendilerini savunma hakkını talep etmekte ve dünya kamuoyunu bu doğrultuda kazanmak istemektedirler. Bu kazanımların sadece savaşla olmayacağını gören her iki taraf mücadelenin propaganda, diplomasi ve etkin bir stratejik iletişim süreci

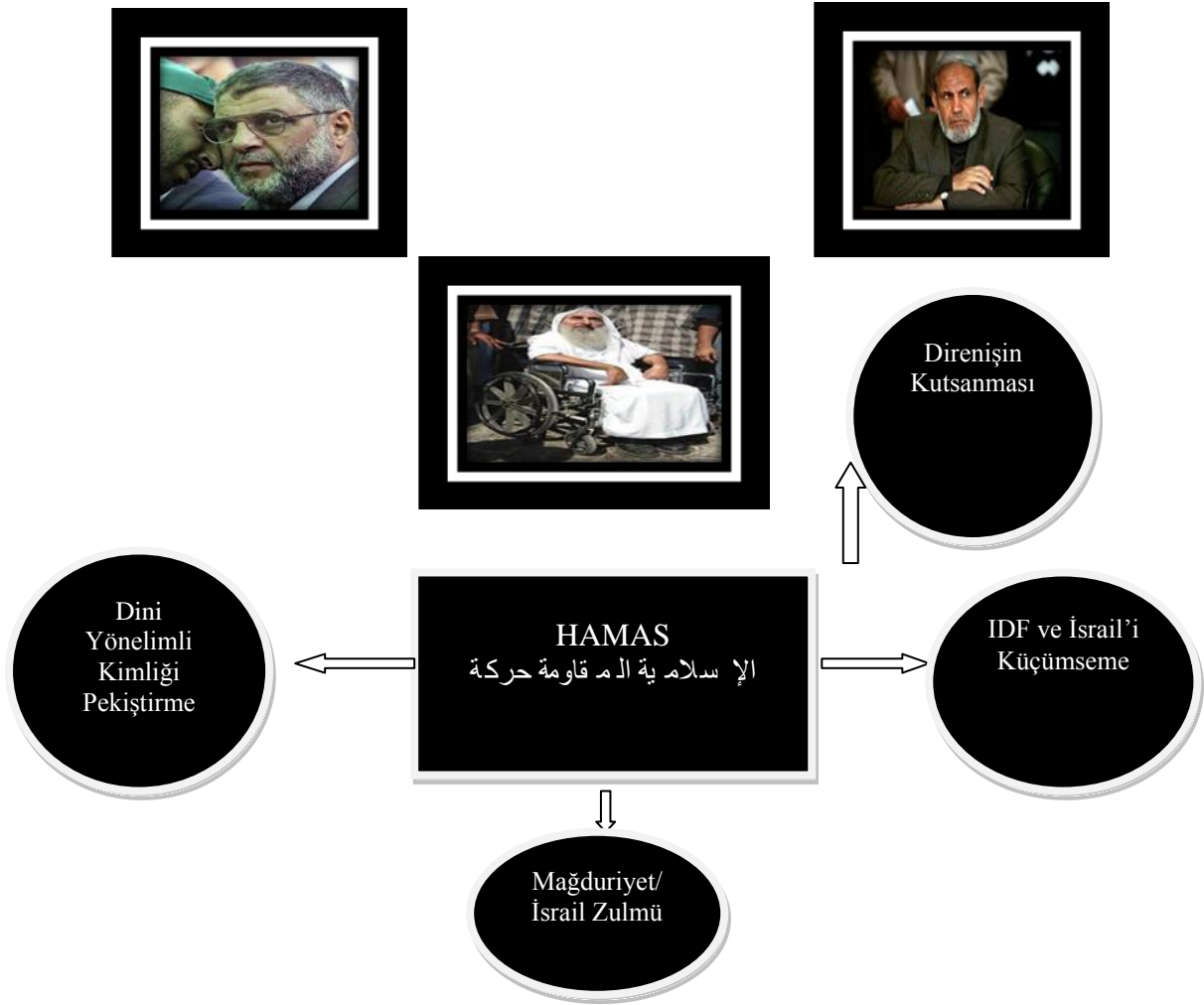
¹ Al- Kassam Tugayları:

Hamas'ın askeri kanadıdır. Birinci ve İkinci İntifada sürecinde İsrail' e pek çok saldırı gerçekleştirmiştir. Avrupa Birliği, ABD ve İngiltere tarafından terör örgütü olarak anılmaktadır.

ile kazanılacağını öngörmekteler. Bu süreç mekanizmasının içerisine sosyal medya platformlarının da girmesi ile savaş çok yönlü bir boyut kazanmıştır. Bu savaşta enformasyon ve enformasyonun işleniş tarzı önemli bir hal almıştır. Dolayısı ile sosyal medya gibi aracılı bir iletişim ortamında bilgi edinimleri artık şiddetli uyarılardan ve bir o kadar da sürekli değişime uğrayan imgelerden oluşmaktadır. Shirky’ye göre; “iletişim alanı yoğunlaştıkça, daha karmaşık ve katılımcı bir görünüm sergiledikçe, ağ toplumun daha çok bilgiye erişimini, kamusal söylemlere daha çok katılma fırsatını ve kolektif hareketleri daha çok destekleme yeteneğini gelişime uğratmıştır (Shirky, 2017: 158). Bu doğrultuda ağ toplumlarında enformasyon yoğunluğunun ve çeşitliliğinin genişlemesi, kamusal söylemlere katılım tarzını ve etkinliğini geliştirmektedir. Hamas ve Filistin cephesinde de bu durumun mevcudiyeti görünürdür. Çünkü her iki tarafta enformasyonun yoğunluğunu daha fazla katılımcı bir kültürün ve ideolojik ortamın oluşturulması amacıyla yönelik gerçekleştirme çabası içerisindedir.

Hamas ve İsrail tarafı sosyal medya platformlarında sundukları içeriklerle ve anlatılarla sembolik bir direnç alanı yaratma noktasında istekli görünmektedir. Unutulmamalıdır ki; sembolik direncin olduğu yerde sanal gerçeklikler, sanal gerçekliklerin olduğu yerde korku, korkunun olduğu yerde ise meşruiyet vardır. İsrail cephesinde bu sembolik direnci yaratma hususunda çeşitli kurumların sosyal medya hesapları görünürlük kazanmıştır. Bu hesaplar içerisinde enformasyonel yoğunluk açısından öne çıkan platform ise IDF’(Israeli Defence Forces) dir. Filistin cephesinde ise Hamas ve Hamas’ın askeri kanadı olan Al Kassam Tugaylarının hesapları bulunmaktadır. Bu hesaplar siber uzamdaki hikâye ve anlatıları ile kitlelere artık kurucu bir rol vermektedir. Kitlelerin bu rolü platformlar üzerinden sürdürme istekleri mevcut iktidarın politik yönelimlerinin pekiştirilmesi anlamını taşımaktadır. Bu hesaplar kendi anlatıları ile kendi sanal gerçekliklerini kitlelere empoze etmekte ve karşıt kamusal pozisyonunu güçlendirmek istemektedirler. Dahlberg karşıt kamusal pozisyonunu şu şekilde tanımlamaktadır: “*Karşıt kamusal pozisyonu, dijital iletişim teknolojilerini hem hegemonik hem de karşıt kamusal destekleyen bir unsur olarak görür. Söz konusu pozisyon, kendisini müzakereci olarak tanımlayan politik alanları içeren dijital iletişimdeki baskın söylemlerin yeniden üretimine odaklanmaktadır*” Dahlberg, 2017: 140). Başka bir ifade ile bu alan; ikili karşıtlıklar üzerinden egemen ideolojilerin baskılayıcı formatını ön plana çıkarmaktadır.

Hamas’ın İsrail ile çatışma noktasında ulusal bir pozisyonu öne çıkarmak ve güç dengelerini kendi lehine çevirme noktasında sosyal ağ merkezli iletişim stratejilerini de etkin bir şekilde kullanmaktadır. “2012 yılında İsrail ve Hamas arasında gerçekleşen mücadele de Twitter önemli bir propaganda mecrası olarak kullanılmıştır” (Shindler, 2014). Her ne kadar “Facebook” ve “Twitter” gibi sosyal medya ağları üzerinden gerçekleştirmeye çalıştıkları politik ve ideolojik propaganda pratikleri engellense de Hamas süreci etkin bir algı yönetimi ile gerçekleştirmede ısrarcı görünmektedir. Özellikle 2012 yılında İsrail ve Hamas arasında gerçekleşen Gazze mücadelesi esnasında Hamas ve onun askeri kanadı olan Al Kassam Tugaylarının Twitter hesapları askıya alınmıştır. Askıya alınan hesaplar sonrasında propaganda akışı kesintiye uğramamış ve dezenformasyon boyutu ile bu akış devam ettirilmiştir. Fake hesaplar üzerinden yürütülmeye çalışılan propaganda sanal gerçekliği gerçeklik opsiyonundan ayırmıştır. Hamas’ın sosyal medyada sunmak istediği propaganda algısını dört kategori içerisinde ele alabilirim.

3. HAMAS'IN SOSYAL AĞ PLATFORMLARI VE İLETİŞİM STRATEJİSİ

Geleneksel medyanın ortaya çıkışı ile yaratmış olduğu değişimi ve dönüşümü, dijital medya farklı bir boyutta devam ettirmektedir. Artık günümüzde geleneksel medya, yeni medya karşısında kendi normlarını sorgulamaya başlamıştır (Ayerdem, 2019). Çünkü geleneksel medyadan farklı dönüşümsel etki yaratan dijital medya; toplumların sosyal, kültürel, ekonomik ve politik yönelimlerini derinden etkilediği gibi kişilerarası iletişim süreçlerini de bir dönüşüme uğratmıştır. Dahlgren'in de ifade ettiği gibi internet ortamlarının gelişimi; yurttaş etkileşimini de çevrimiçi yollardan etkilemiş, bu etkileşim sonucunda kamusal alanda yayılma karakteri daha da önemli bir hal almıştır (Dahlgren, 2017: 176).

Dijital iletişim teknolojilerindeki gelişmeler ve buna bağlı olarak bilgi tüketimindeki değişiklikler görsel propagandayı da amacına uygun bir hale getirmiştir. Geçmişte birçok görsel propaganda, siyasi gündemi yansıtmak için "film", "fotoğraf" ve "güzel sanatlar" gibi alanlara dayanırken (Seo, 2014: 152); günümüzün teknolojik ve politik izdüşümündeki gelişimlere paralel olarak "görsel propaganda" araçlarına gündelik hayatın her anında maruz kalınmaktadır.

Sosyal medya yeni teknolojilerle kurulmuş ilişkiler ağına verilen addır. Bu açıdan kavram "bilgi yönetimi" işlevi taşımaktadır (Erdoğan, 2013: 230). Sosyal medya, arkadaş gruplarını bir araya getirmeye yönelik "bireysel bir alanı" şekillendirdiği gibi, sosyal ve politik meselelere yönelik alternatifler sunma adına sivil katılımı esas alan "kolektif yönlü" etkileşim alanını da dönüşüme uğratmıştır. Sosyal medya platformları ister bireysel yönelimli, isterse de kolektif yönlü hareket alanı kazansın, değişmeyen tek gerçek bu alanların çok yönlü bilişsel süreçlere ev sahipliği yaptığıdır.

Günümüzde görsel propagandanın yoğun olarak işlendiği alanların başında sosyal medya platformları gelmektedir. Sosyal medya platformları "karşılıklı etkileşimin anındalığı", "erişim kolaylığı", "üretilen içeriklerin çok yönlü oluşu", "kolay algısal ve meşruluk alanı yaratılabilme (zihni

transformasyon)” gücü ile hükümetlerin, politikacıların ve terör örgütlerinin politik çıkarlarını yansıtan etkin bir araca dönüşmüştür. Taşdemir (2017: 726) ifade ettiği gibi etkin bir büyüme gösteren bu ağların kontrol edilmesindeki güçlükler ve denetim işleyişindeki yetersizlikler sayesinde bu örgütler etkin bir propaganda imkânına kavuşmaktadır. Bu doğrultuda Daymon ve Bloom (2018: 373) bu platformların “radikalleşme”, *eleman devşirme*” *propaganda yaymak*” için özel araçlar olduğunu, yeni teknolojilerin kullanımı ve risklerinin göz ardı edilmemesi gerektiğini ifade etmektedir. Benzer şekilde Klausen ise Twitter’ın “eleman kazanma”, “beyin yıkama” ve “ulus ötesi şiddet” içeren aşırılıkçılık topluluğu oluşturmak için kullanıldığını ifade etmektedir. Ona göre; bu ortamlar yerel düşmanlara olduğu kadar uzak düşmanlara da yönlendirilen bir “psikolojik savaş” alanına (Klausen, 2015: 17) dönüşmüş durumdadır. Khatip ise; Hamas ve Hizbullah gibi grupların sosyal medyayı kullanma önceliğinin sadece “eleman kazanmak” olmadığını, bu grupların “düşmanlarına korku salmak” ve “destekçilerini toplamak” amacına yönelik bir etkinlik içerisinde yer aldıklarını ifade etmiştir (Hubbard and Frenkel).

Sosyal ağların gelişimi ile birlikte, “İslami Direniş Hareketi” (Hamas) liderliğindeki Filistinli militan örgütler ve İsrail arasındaki çatışmanın siber alana taşınması” (Fowler, 2014; El Zein and Abusalem, 2015: 109) asimetrik bilgi savaşlarının yeni görünürlük alanını da bu mecralara kaydırmıştır. Bu alanda yaşanan her olgu; karşılıklı psikolojik üstünlük kurma amacını taşımaktadır.

Sosyal medya platformları; kamu gündeminin yaratıldığı ve bu gündeme ilişkin toplumsal rızanın üretilmeye çalışıldığı simetrik bir alan olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu platformlarda sunulan baskın ideolojik yönelimler/tercihler, yeniden şekillendirirken, kültürel ve toplumsal edinimler tekrar yolu ile yeniden üretilmektedir. Turner (2016: 82) Gramsci’nin hegemonya kuramının kültürel hâkimiyetin ya da kültürel liderliğin güç ya da zorlama ile mümkün kılınmadığını, nihayetinde boyun eğecek olanların rızası ile mümkün olduğunun altını çizmektedir...

Sosyal medyanın Filistinliler üzerindeki etkisinin farklı görünürlükleri olsa da, sosyal medya Filistinliler için önemli bir sosyal alanı işgal etmektedir. Bu sosyal alan onların iç ve dış siyasi mücadeleleri için kilit bir alanı işaret etmektedir. Ayrıca, sosyal ağ sitelerinin (SNS) gelişim göstermesi, kişisel ifade ve eylem edinimlerine yönelik daha fazla alan yaratılması, Filistin siyasi örgütleri ile toplum arasındaki güç ilişkilerini daha merkezi bir alana taşımıştır. Hamas bu alanı bazen manipülatif amaçlı, bazen de örgütlenme edinimleri çerçevesinde etkin bir şekilde kullanmaktadır. Örneğin 2014 yılında Filistin İçişleri Bakanlığı Gazzelilere Facebook ve Twitter’ı "iç cepheyi güçlendirme", “kendi rollerini oynamaları” ve “bilgileri dünya genelinde doğru bir şekilde iletmeleri için” sosyal medya üzerinden bir duyuruda bulunmuş (İsrail Defense Forces, 2014) ve bu doğrultuda sosyal medya kullanıcılarını aktivite etme güdümü içerisine girmiştir. Ancak, 2014 yılında, El Kassam Tugayı’nın resmi hesabı Twitter tarafından kapatılırken, Hamas’ın siyasi ve askeri kanatlarının da dâhil olduğu Facebook ve YouTube gibi resmi ağların kapatılması için adımlar atılmıştır (Margolin, 2020).

Kaynak: İsrail Defense Forces (2014).

Strateji 1 “Politik Eylemlere Yön Verme Amacı: Politik Eylemin Viral Aktivasyonu”

Hamas, sosyal ve siyasi gündemini “silahlı mücadele” ve “İslami Direniş” ile kombine etmektedir. Bu iki gerçeklik alanı şüphesiz ki “sosyal alanı” hükmetmeye yönelik bir girişimin göstergesi olarak kabul görmektedir. İslami ölçekte Hamas, İhvan’ın geleneksel dava anlayışı ile işgale karşı silahlı cihad anlayışını birleştiren ikili bir strateji izlemektedir. Bu ikili stratejinin izlerinin sosyal medya içeriklerinde bulmak mümkündür. Sosyal medya platformlarında genel olarak “siyasal gündem” ile “İslami direniş fikri” aynı çerçevede görünür kılınmaktadır.

Twitter ve diğer sosyal medya platformlarında İslami direnişin önemliliğine ve gerekliliğine yönelik içerikler üretilmekte ve bu içerikler viral olarak dolaşıma sokulmaktadır. Politik eylem edinimli viral aktivasyonda yaratılan içerikler arasında İslami Direniş meşrulaştırmaya yönelik Kuran-ı Kerim’den alıntılar işlenmektedir. Ayrıca İslami Direniş “meşrulaştırma” ve İslami şuurun kitlesel yaratımına yönelik bağış kampanyaları sosyal medya platformlarına taşınmakta ve bu ortamda ideolojik viral akış sağlanmaktadır (The Meir Amit Intelligence and Terrorism Information Center, 2020).

Kaynak: (The Meir Amit Intelligence and Terrorism Information Center, 2020).

Strateji 2 “Algısal Yönelimlerin Geliştirilmesi”

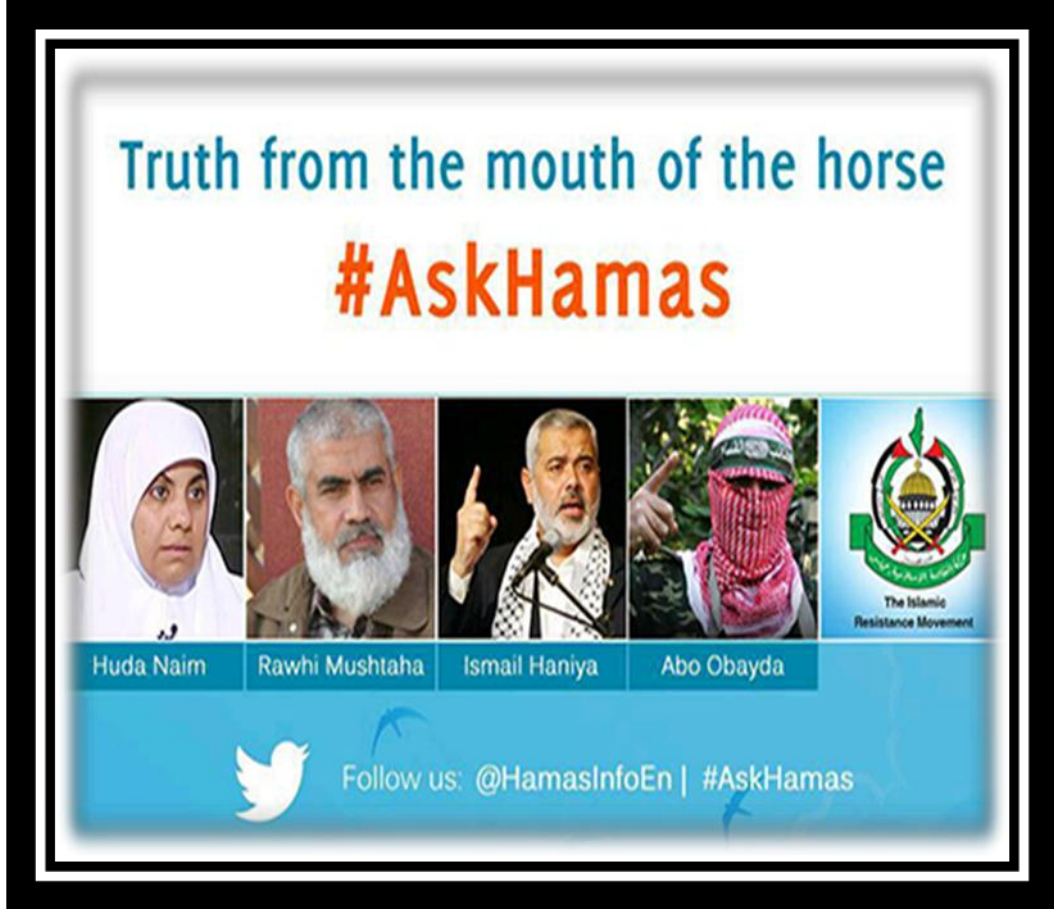
Asimetrik savaşların, psikolojik harplerin, nizami harplerin bir tek amacı vardır. Etkin propaganda edinimi ile “kitlesel bilinç yükünü derinleştirmek” ve “sabit ideolojik ve değersel yönelimleri algılara hapsedmek”. Hamas’ın uzun vadeli sosyal medya stratejisindeki hedeflerinden birisi de “işgal söylemi” ile “direniş fikri” üzerine inşa edilen algısal boyutların görünürlüğünün arttırmaktır. Direniş ediniminin işgal söylemi doğrultusunda şekillendirilmesi Hamas’ın izlediği politik yönelimlerin meşru bir zemine oturtulmasına yönelik bir stratejidir. “İslami Direniş” fikri ile “ideolojik öğretilerin ve söylemlerin katı politizasyonunun” keskin bir şekilde ortaya konulması “algıların olgulara boğdurulması” anlamına gelmektedir. Bu türden yönelimlerin sıklığı, Hamas’ın örgüt propagandasının “kurgusal alanını” oluşturmaktadır. Hamas’ın İslami direniş temalı anlatısı Hamas’ın meşruluk ediniminin hayati bir parçasıdır. Bu anlatılara yönelik sosyal medya platformlarında görünürlük kazandırıldığı gibi haber içeriklerindeki karikatürlerde de bu anlatılara ideolojik şekil verilmektedir. Algısal yönelimlerin karikatür gibi siyasal iletişim araçları ile “kontrol altına alınması”, “benimsetilmesi” ve “meşrulaştırılması” “ideolojik tutundurmanın” da önünü açmaktadır.

Kaynak: (Fowler, 2014: BBC)

Strateji 3 “Politik Seferberlik Alanının Oluşturulması- Meşruluk Edinimi”

Aynı zamanda Hamas, sosyal medyanın önemli bir “politik seferberlik alanı” olarak rolünü geliştirmeye yönelik girişimleri ile tanınmaktadır. Hamas; aşağıdan yukarıya doğru evrimii bir etkileşim ortamı oluşturarak gcl politik ve kitlesel ifadelere izin veren bir alan yaratımını sosyal medya platformları üzerinden yürütmektedir. Bununla birlikte Hamas, yelerine kişisel eylem edinimi için ağ merkezli bir platform sunmasının yanı sıra, evrimii toplulukların siyasi örgütler ile kolektiflik duygunun etkileşimsel ortamını da dengeleme mücadelesi içerisine girmektedir. Hamas şunu çok iyi biliyor: “Politik seferberlik ve meşruluk anlatılarının görünür kılınması ve sosyal medya platformların da tehdit çerçeveli sunu içeriklerinin srekliлиđi; koordine olamamış “gevşek gruplar” üzerinde bir meşruluk ortamını doğurur ve mücadeleye katılımı teşvik eder”.

Kaynak: (Levy, 2015: Ynet)

Strateji 4 “Kimliksel Yönelimlerin Geliştirilmesi İçin Yerel Okumaların Sunulması”

Kaynak: (The Palestinian Information Center, 2021)

Hamas'ın sosyal medya platformlarında ulusal kimliğin Filistin halkı üzerindeki baskın ideolojik algıların oluşturulabilmesi için yerel anlatı unsurlarına yoğun bir şekilde başvurduğu gözlenmiştir.

Toplumsal anlatılar ile kimliklerin yerele indirgenmesi noktasında Hamas'ın sunduğu içeriklerdeki temel argümanlar şunlardır:

- Öz kimlik vurgusunu Filistin davası ile özdeşleştirmek;
- Grup kimliği ve kolektif ideolojik alanların genişletilmesi ve ideolojik tutundurmanın gerçekleştirilmesi;
- Ulusal kimliğin korunmasında tehdit unsuruna karşı savunma reaksiyonunu geliştirilmesi;
- Yerel bileşenli gösterge ve söylemlerle Filistin halkının savunma motivasyonunun geliştirilmesi ve direnişin yüceltilmesi;
- Yerel kimlikler üzerinden gerçekleşen olayların dramatik yönlerinin vurgulanması ile direniş ideolojisinin farkındalığının artırılması.

Yukarıda ifade ettiğimiz temel argümanlar Hamas'ın sosyal ağ siteleri üzerinde yürütmekte olduğu kimlik yönelimli “kolektif algının” boyutları ile ilişkilidir. Hamas'ın sosyal ağ siteleri üzerinden yürüttüğü ulusal kimlik yönelimli yerel anlatı şekilleri sunulmak istenen politik aksiyonların ve Filistin toplumunun içinde bulunduğu mevcut durumun görünürleştirilmesinde yerel bağlamlar ile kolektif yönelimlerin pekiştirilmesi amacını taşımaktadır. Hammack; zayıflamış gurup üyelerinin bireysel kimliğin şekillendirilmesinde anahtar bir rolü olan “toplumsal anlatılar” ve grup kimliğine yönelik tehdit algısının gelişmesi ile motive olduklarını gözlemlemiştir (Hammack, 2008'den Akt: Halewa, 2020: 8). Bu motive durumu, yeni anlatı biçimlerinin sosyal ağlar üzerinden genişletilmesi ile “yeni kimlik alanları” yaratabileceği gibi var olan kimlik alanlarını da pekiştirebilir. Ayrıca bireyler, grupsal özdeşlemeye dayalı olarak benlik algılarını kimlik alanından pekiştirme ihtiyacı duymaktadırlar. Sonuç olarak, bu platformlarda sunulan kimlik yönelimli propaganda edimlerini/içerikleri, “radikalleşme” için alternatif bir alan sunmaktadır. Bu radikale indirgenmeye çalışılan her olgu ideolojik bir bağlam içerisinde sunulabilirken, grup ilişkilerinin mevcut görünürlüğü de belirli bir “ideolojik bağlam” içerisinde görünür olabilmektedir. Van Dijk'in ifade ettiği gibi; ideolojilerin izini yalnızca olayların içerisinde değil süreç ilişkilerinde, grupsal pratiklerde ve durumsal yönelimlerde görmek mümkündür (Van Dijk, 2019: 110).

Strateji 5 Masumiyet ve Mağduriyet Edimleriyle Ötekini Olumsuzlama Girişimi

Hamas, mağduriyetini savunma eylemi ile şiddet kullanımını meşrulaştıran bir gerekçe üretmiş durumdadır. “Onlar bizi kurban ediyor, kendimizi, topraklarımızı ve İslamı onlara karşı savunuyoruz” anlatısı ile ötekinin meşruiyetini zayıflatırken, kendisini ise meşru bir zemine taşımakta, “arttırılmış gerçeklik sunumuna” yönelik anlatılar ise sanal gerçekliğin içinde hapsolmektedir. Poster (2017: 118-119) sanal gerçekliği; gerçekliğin çoklu ve birden fazla şekil alma durumu olarak görmektedir. O sanal dünyadaki gerçekliğin eski gerçeklikteki gibi olmadığını vurgulamaktadır.

Oluşturulan içeriklerin anlatıları; oluşmuş bir mağduriyet üzerinden bu mağduriyeti yaratanlara karşı mücadele edimi ile biçimlendirilmekte ve “bilinç üretimi” bu yönde geliştirilmektedir. Fotoğraf sunumları daha çok duygusal yönlü içeriklerdir. Bu içeriklerle mücadeleye “haklılık” kazandırılmak istenmekte ve “dramatizasyon” sunumu ile “farkındalık edimi” güçlendirilmektedir. Bu farkındalık yaratma eğilimi, çevrimiçi ortamlarda kitlesel olarak “uyarıcı eşliğinin” artırılması amacına yönelik gerçekleştirilmektedir. Tam olarak Paley'in ifade ettiği gibi “*geniş politik etkinliklerin bir parçası olarak çevrimiçi yayıncılık, herhangi verili bir davaya ilişkin farkındalığın yükseltilmesi için çok etkin bir rol oynayabilir*” (Paley, 2015: 139).

Sunulan fotoğraflar genel olarak “öfke”, “nefret” ve “üzüntü” yönelimli duyguların yaratılmasına yöneliktir ve bu şekilde yaygın “protest eğilimli kanı” görünürlük kazanmaktadır. Hamas alternatif olarak İsrail saldırılarının neden olduğu “ölüm” ve “yıkımı” içeren videoları da yoğun bir şekilde viral dolaşıma sokmaktadır. Bu tür içeriklerin yoğun olarak tüketime sunulması “anlık tepkisel yönelimlerin” gelişmesine olanak sağlamakta ve mevcut ideolojik parametre aktivite edilmektedir.

Filistin Enformasyon Merkezi Facebook Hesabı (2016). Hamas Medya Ofisi Sitesi: (06.04. 2021). <https://hamas.ps/ar/post/13102>

Filistin Enformasyon Merkezi: Filistin Enformasyon Merkezi Filistin sorununa yönelik içerikler üreten önemli sitelerinden biri olup yedi dil’de yayın yapmaktadır. Site’de İsrail- Filistin sorununa yönelik makale ve akademik çalışmalarda yayınlanmaktadır. Ayrıca site Tarih ve Kültür, Kudüs ve Mescidi Aksa, Esir ve Şehit, Video, Röportaj içerikleri ile zenginleştirilmiştir. Site’de işkenceye uğrayanlarla ilgili haber içerikleri de yoğun bir şekilde görülmektedir. (<https://turkish.palinfo.com/>). FEM’in Twitter hesabında faal olmakla birlikte 11.04.2021 tarihi ile 267,700 takipçisi bulunmaktadır. Twitter hesabında İslami Direnişe yönelik seslendirmeler yüksek olmakla birlikte bu direnişe yönelik fotoğraf ve içerikler yoğun olarak dolaşıma sokulmaktadır. Direniş mahkûmları, İsrail’in gerçekleştirdiği şiddet içerikleri ve direniş aktörlerine ilişkin içerikler viral dolaşıma sokulmaktadır. (<https://twitter.com/PalinfoAr>). FEM’in Facebook sayfasına araştırma esnasında erişilememiştir. Telegram hesabında ise 11.04.2021 tarihi itibarı ile 658 abonesi bulunmaktadır (<https://telegram.me/Palestina>). Telegram sayfasının ön sözünde ise; “Dünya İçin Filistin’in Sesi, Filistin için Dünyanın Sesi” dikkat çekicidir. Telegram ve Twitter gibi sosyal medya platformlarında hedef kitleye yönelik oluşturulan içeriklerin amaçları;

- Filistin dava şuurunu bilinçlendirmek,
- Filistinlilerin günlük sorunlarına değinmek,
- Kolektif davranış ve düşünüş edinimleri kazandırmak ve bu yönde taraftar toplamak,
- İslami Direniş mağdurlarına yönelik içerikler oluşturarak, davanın mücadele boyutunu ortaya koymaktır.

Al- Fateh: Al- Fateh sitesi Hamas’ın çocuklara Filistin mücadelesinin aşılması amacına yönelik olarak sunduğu içeriklerle tanınan bir sosyal ağ sitesidir. Çocukların karmaşık siyaset haber ve içeriklerini kavrayamaması durumunda oluşacak sorunların giderilmesine yönelik olarak çocuklara uygun içeriklerle hazırlanmış bir sitedir (AlhalayQua, 2018: 189). Dergi, eski İslami cihad ve şehit ahlakını somutlaştıran ve onları rol model olarak sunan figürlerin resimlerini de içermektedir (Jacob, 2007). Çocukların ideolojik altyapılarını şekillendirme amacına yönelik olarak bu ağ’da İsrail düşman olarak çerçevelenmekte ve bu yönde bir bilinç edinimi çocuklar üzerinde yaratılmak istenmektedir. Çocukların İslam dinine ve İslami direnişe yönelik sorumlulukları karikatürlerle ve hazırlanan zengin görsel içeriklerle hatırlatılmaktadır (<http://www.al-fateh.net/>). İncelenen sitede görsel içeriklerle üretilen algısal temalar şunlardır:

- Filistin ulusçuluğu,
  - Mescid-i Aksa,
  - Özgürlük,
  - Dini Yükümlülük ve Sorumluluklardır.
- Sitenin Twitter ve Facebook hesabına ulaşamamıştır.

4. ARAŞTIRMANIN METODOLOJİSİ

Araştırmanın Amacı

Çalışmamızın amacı, Filistin- İsrail çıkmazında önemli bir aktör olarak görülen Hamas ölçekli sosyal ağ/medya platformlarında yer alan karikatürlerin ardanlanlarını göstergebilimsel açıdan ele almaktır. Bu araştırma ile Hamas ölçekli sosyal ağlar üzerinden ortaya konulan karikatürlere ilişkin hangi politik vizyona yönelik sunuların gerçekleştirildiği, bu karikatürlerle ortaya konulmaya çalışılan ideolojik ve politik algıların yönü ve Hamas'ın politik aksiyonlarına yönelik eylemlerin ne şekilde sunulduğunun tespitine yönelik çıkarımlarda bulunulmaya çalışılacaktır. İsrail'e biçilen temsiliyet edinimlerinin karikatürel sunumlarının çözülmesi ile İsrail- Hamas arasındaki çatışmalarının yönelimleri tespit edilmeye çalışılacaktır.

Araştırmanın Önemi

Karikatürler doğası gereği hâkim ideolojik değerleri ve politik yönelimleri kitleler ile buluşturan yazılı ve resim içerikli anlatılardır. Karikatürleri sadece boş zaman tüketim edinimi (eğlence aktivitesi) olarak görmek yanlıştır. Karikatürlerin göstergebilimsel analizi ile “toplumsal değişimlerin dinamik ölçütleri”, “politik ve ideolojik söylem edinimleri”, “hâkim ideolojik tutumların güç/iktidar odaklı sunum biçimi”, “politik politizasyon edinimleri” “dış politikanın mevcudiyeti” “iç politika yöneliminin tespiti” hakkında bilgiler edinilebilir. Bu doğrultuda bu çalışmanın Hamas ekseninde ele alınması Filistin sorununun geleceğine yönelik çıkarımlarda bulunulması açısından önem arz etmektedir. Diğer bir ifade ile karikatürler, toplumun siyasal gündemlerini yaratmakla kalmaz, bu siyasal gündeme yön verir, siyasal gündemin ideolojik altyapısını da şekillendirir. Bir adım daha ileri gidersek; karikatürler, toplumun bir sonraki süreçte karşılaşacağı “politik”, “ideolojik”, “kültürel”, “sosyal” vb dinamiklerin nasıl şekillenebileceği ile ilgili “ön varsayım dayalı” yeni bir okuma alanını inşa edebilmektedir.

Araştırmanın Sınırlılıkları

Çalışma Filistin direnişinde önemli bir aktör olarak görülen Hamas'ın sosyal/ ağ platformlarında yer alan karikatürlerle ilgili sınırlanmış olup, karikatürlerin büyük çoğunluğu “Filistin Enformasyon Merkezi” (FEM) ve “Al- Fateh” sosyal ağı üzerinden elde edilmiştir. Araştırma 5 görsel ile sınırlanmıştır. Çalışmanın örnekleme amaçlı örnekleme yöntemlerinden “ölçüt örnekleme” yöntemidir. Amaçlı örnekleme, ilgilenilen olguyla ilgili bilgi açısından zengin durumların saptanması ve tespiti amacıyla yönelik olarak gerçekleştirilen bir örnekleme yöntemidir. Farklı amaçlı örnekleme teknikleri olmasına rağmen, uygulama araştırmalarında en sık olarak “ölçüt örnekleme” kullanıldığı görülmektedir (Palinkas, Horwitz, Green vd, 2015). Örnekleme olarak FEM ve Al- Fateh sitelerindeki karikatürlerin seçilme nedeni; bu sosyal medya ağ platformlarında Filistin sorununa yönelik ideolojik güdümlü karikatürlerin sunum sıklığının fazla oluşu etkili olmuştur.

Araştırmanın Yöntemi

Araştırmanın yöntemi olarak nitel araştırma yöntemleri içerisinde önemli bir yere sahip olan göstergebilimsel analiz yöntemi kullanılmış ve Barthes'in düz anlam yan anlam metaforu kullanılarak karikatürler çözümlenmiştir. İnsanlar gündelik yaşam içerisinde çeşitli çağrışımları yaratan işaretler sisteminin boyunduruğu altındadır. İnsan yaşamına aracılık eden bu işaretler sistemi, kişiler arasında iletişim sürecini bir anlam öbeğine yerleştirmekte, toplum içerisinde tüketime sunulan işaretli kodlar sayesinde de kültürel yaşamın anlamsal boyutlarını şekillendirmektedir. İşaret ve göstergelerle bezenmiş sembolik bir ortamda bireylerin bu sürekliliği sürdürebilmesi için göstergelerin/işaretlerin çağrışımsal dilinin farkında olması gerekmektedir.

Dil, kurallara bağlı, iletişimsel bir göstergeler sisteminden oluşmaktadır. Dilin göstergeden oluşan nitel durumu ise “semiotik sistem” olarak tanımlanmaktadır. İletişimsel işlevinin yerine gelebilmesi için, dilin bir göstergeler sistemini kapsamaması gerekmektedir. Gösterge bir toplumdaki bilgilerin değiş tokuşu sürecinde “eşyanın”, “fenomenlerin” ve “kavramların” fiziksel olarak anlatımıdır (Lotman, 2011: 13). “Halliday'e göre dil toplumdan ayrı düşünülemez. Dilin toplumsal göstergebilim bakış açısıyla irdelenmesinin nedeni, insanlar arasındaki etkileşimin bir sonucu olan anlamların toplumsal içerik doğrultusunda incelenmesi ihtiyacı ve zorunluluğudur” (Mehawesh, 2014; Akt: İlkdoğan, 2017: 3156).

Ferdinand De Saussure ise, dil ile söz arasındaki ikili karşıtlıklara değinerek, dili toplumsal bir kurum olarak ele alırken, sözü ise bireysel bir davranış olarak ele almıştır. Ona göre bir toplumsal kurum olan dil; düşünceleri anlatan örgütlenmiş bir göstergeler sistemidir; yani dilin kodlanmış yönünü temsil etmektedir. Dilbilimin görevi de örgütlenmiş sistemin anlam üretimini ortaya koyan kuralları irdelemektir (Mattelart ve Mattelart, 2017: 69). Saussure dile bir sistemik yapı olarak bakmakta, dili anlamlandırmak için dilin yapısının çözümlenmesi gerektiğini ifade etmektedir. Ona göre işaret ve sembollerin incelenmesine “semiyoloji” (göstergebilim) denir. Sembollerin yapısını ve doğasını inceleyen bilimsel alan ise “dilbilimdir” (Saussure, 1998; Yaylagül, 2021: 121). “Göstergebilim, temsillerin kültürel özgünlüğünü ve anlamlarının” (Turner, 2016: 27) yani göstergeleri oluşturan ve göstergelerle üretilen dil ve kültürün yapısal olarak şekil alma durumu ve gerçekliğin sembolik olarak inşası üzerinde durmaktadır (Yaylagül, 2021: 119). Bak ise (2018) göstergebilimi şu şekilde tanımlamaktadır: “*Göstergebilim, görünenin arkasında gizli olan anlamı ve bunun nasıl oluştuğunu ortaya çıkarır. Hedef kitleye iletmek istediği anlamların neler olduğu çözümlenmektedir. Göstergeler iletişim amaçlıdır, hedef kitleyi etkilemektedir*” (Bak, 2018: 6168). Göstergelerle sunulan her bir veri algısal yönelimleri beklenen ölçüde tetiklemektedir. Bu boyutu ile göstergebilim; “tetikleyici gösterge dizgelerini” algısal olarak keşfetmemize olanak sağlamaktadır.

Barthes, göstergebilimin ilkelerini yapısal dilbiliminden kaynaklanan dört başlık etrafında ele almaktadır. Bunlar, “*dil ve söz*”, “*gösterilen ve gösterge*”, “*dizim ve dizge*”, “*düzanlam ve yananlam*” (Barthes, 2018: 29), olarak şekillenmektedir. “Düz anlam; anlamın birincil düzeyidir. Bu düzeyde gösterge gösterilen ve gösterenin birleşiminden meydana gelmektedir. Yan anlam ise; anlamın ikincil düzeyidir ve bu düzeyde düz anlamı oluşturan gösterge başka bir göstergenin göstereni halini alır, tekrar bir gösterilenle bütünleşir ve farklı bir gösterge meydana gelir (Çam, 2015: 297). Bu açıdan “*Gösterge, bir dil sisteminin en küçük birimidir. Gösterge bir ses, ekrandaki görüntü, müzik notası, hareket, nesne ya da bir kıyafet olabilmektedir*” (Turner, 2016: 27).

Roland Barthes tarafından ele alınan düzanlam- yananlam dikotimisinde düzanlam; işaret edilen şeyin kendisi iken, yananlam ise; ideolojik boyutta kendisini göstermektedir (Demirci, 2017: 88). Barthes; mit kavramı üzerinde de durmaktadır. Mitler; bir toplumun ideolojik ve kültürel baskın yönelimleridir. Bu baskın yönelimler gösterge sisteminde de kendisini açık edebilmektedir. Mitler ideolojik bir boyut taşırlar çünkü mitler paylaşılan kültürel değer ve inançların temsili görünümü içerisindedir. Bu düzeyde kültürel ve ideolojik olarak kabul edilen değişkenler yapı bozuma uğratılabilmektedir. Yani mitler kültürel ve toplumsal değişimlerle birlikte değişim ve dönüşüme de uğrayabilmektedir.

Barthes, kapitalist sistem içerisinde üretilen çağdaş mitlerin yorumu üzerinde durmuştur. Ona göre kapitalist sistem içerisinde eklenmiş olan mitler kapitalist sistemlerin meşrulaştırma aparatı olarak görevini ifa etmektedir (Yengin, 2012: 16). Başka bir ifade ile mitler kapitalist üretim ilişkilerinin bir uzantısı olarak dolaşıma sokulmakta, toplumun kültürel, sosyal ve politik yörüngesine göre şekillendirilmekte ve aynı ölçüde bireysel tüketime sunulmaktadır.

Barthes, düz anlamı göstermek için fotoğraf örneğini kullanmaktadır. Fotoğraf, görüntü çekildiğinde kameranın önünde ne olduğunu gösterir. Ancak görüntüde kimin fotoğraflandığı ve ortaya çıkan resimle hangi soyut değerlerin ilişkilendirileceği, bir çağrışım meselesi olarak kalmaktadır. (A’la, 2011: 8). Her toplumun mevcut ekonomik, politik ve kültürel figürasyonları farklı bir tarihsel süreç içerisinde meydana geldiğinden, bu çağrışımlara yüklenen anlam yükleme süreçleri de farklılık gösterecektir.

Saussure’e göre ise; “zihnimizdeki soyut kavramlar “*gösterilen*”, somut dışavurum biçimi de “*gösterendir*” (Akerson, 2005: 90). Göstergeler; gösteren ile gösterilenin birleşiminden meydana gelmektedir. Anlatım düzlemini gösteren, içeriksel düzlemi ise gösterilen oluşturmaktadır. Gösterilen; göstergeyi kullananın anladığı “şeyler” bütünüdür. Gösterilen, göstergenin iki bağlantısal ögesinden birisidir ve onu göstergelerden farklı kılan tek şey ise göstergelerin bir aracı nitelik taşımasıdır (Barthes, 2018: 50-53). Gösteren, göstergenin fiziksel boyutu iken, gösterilen gösterenin yönlendirdiği zihinsel bir kavramdır (Turner, 2016: 28).

Araştırma Soruları

1. Bu ağlar üzerinde ortaya konulan karikatürlerde Filistin sorununa yönelik hangi ideolojik algı yönü ortaya konulmaya çalışılmıştır?

2. Ortaya konulan karikatürler, siyasal gündemi yakalamaya yönelik mi? Yoksa genel bir algı boyutunun yaratılmasına yönelik mi gerçekleştirilmiştir?

3.Ortaya konulan karikatürlerde İsrail hangi mit çerçevesinde ele alınmıştır? Kudüs bu karikatürler de nasıl bir anlatı ile görünür kılınmıştır?

Bulgular ve Çözümleme

Bu bölümde Hamas'ın sosyal ağları üzerinden tüketim sürecine sokulan karikatürler göstergebilimsel yöntemle çözümlenmeye çalışılacaktır.

Karikatür 1

Gösterge: lmcl Şiddet Karikatürü

Gösteren: İsrail güvelik birimine ait bir polis aracı, Siyah gözlüklü bir polisin elinde ateşlenmiş bir silah, Filistinli bir genç, zgr Filistin sloganlı Filistin bayrağı, Trafik Lambası ve Kan.

Gösterilen: Masum insanlara lmcl Şiddet uygulayan İsrail.

Çözümleme: Karikatür genel olarak lmcl Şiddet resmini ön plana çıkararak görsel kodlarla Őekillendirilmiřtir. Düz anlamda polisin yakın mesafedeki silahlı bir görüntüsü ön planda tutulmuştur. Karikatürde zgr İsrail sloganı ile Filistin bayrağını taşıyan bir genç görünmektedir. Bu genç'e yönelen gözlüklü bir İsrail güvenlik görevlisi görünmektedir. Trafik lambası üzerine sıçramış kan birikintileri mevcuttur. Bu karikatürün yan anlamında ise; İsrail'in özgürlük sloganı atan gençlere dahi acımadığı, ölümcül yaralanmalara yönelik pratikler içerisinde olduğu Filistin'in özgürlük mücadelesine yönelik kanlı eylemler içerisinde bulunduğu resmedilmiştir. Polis arabasının plakasında "düşünce polisi" yazısı da dikkat çekicidir. Bu gösterge İsrail güvenlik birimlerinin farklı görüşlere saygı duymayan, farklı düşüncelerin seslerine kulak tıkayan propaganda miti çerçevesinde ele alınmıştır. Sunumda İsrail bayrağının simgesel ltleri ile fail açıkça ortaya konulmuştur. Bu karikatürde Filistinliler özgürlüklerine "düşün," mücadeleci", "lmcl Şiddet mağduru" metaforları çerçevesinde sunulmuştur.

Karikatür 2

Gösterge: Dayak Karikatürü

Gösteren: Yaşlı Filistinli bir teyze, ABD Eski Başkanı Donald Trump, Donald Trump'ın acılı yüz çehresi, gözyaşı ve çığlıkları, Filistin'in Başkenti Kudüs yazısı

Gösterilen: Filistin halkının yaşlısı ile genciyle süreçte bir bütün olduğu ve onların güçlü bu konudaki kararlı tutumları

Çözümleme: Karikatür çalışmasında ilk figür olarak büyük puntolarla "Jerusalem is the Capital Of Palestine" tipografi göze çarpmaktadır. Bu yazı illüstrasyonun ana teması niteliğinde ve görsel anlatımı destekler niteliktedir. Bu tipolojide Kudüs ve Filistin ifadeleri kırmızı renk ile yazılmıştır. Burada şu okuma gerçekleşmektedir. "Kudüs Filistin'in kan'ı ile elde edilmiş bir başkenttir". Karikatürün düz anlamını; Filistinli yaşlı bir teyze tarafından Donald Trump'ın terlikle dövülmesi ve Trump'ın bundan duyduğu acı oluşturmaktadır. Bu karikatürün yan anlamını ise Filistin halkının genciyle yaşlısıyla İslami Direniş cephesinde tek vücut oldukları, ABD başkanı Donald Trump'ın İsrail'in başkentinin Kudüs olduğuna yönelik açıklamalarından sonra Trump'ın Filistinliler tarafından büyük bir hezimet içerisinde bulunacağı ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır. Ayrıca karikatürde Filistin halkının yaşlısıyla gençlisiyle büyük bir halkı temsil ettiği "miti"ön planda tutulmuştur. Yine karikatürde yer alan kadının giymiş olduğu yerel kıyafetin gösterge (eşarp bağlama şekli vb) içerikleri metonim olarak bu kadının bir Filistinli olduğunu anlaşılır kılmaktadır.

Karikatür 3

Gösterge: Orantısız Polis Şiddeti

Gösteren: Silahlı İsrail ve Sopalı ABD Güvenlik Görevlileri, El ele kol kola görüntüleri, Şiddete maruz kalan iki birey.

Gösterilen: ABD ve İsrail Dayanışması Temelinde Şekillenen Şiddet Eylemi

Çözümleme: Bu karikatürün düz anlamında İsrail ve ABD güvenlik birimleri tarafından insanlara uygulanan şiddet eylemi görünürdür. Yan anlamda ise ABD ve İsrail güvenlik görevlileri arasındaki dayanışma temelli şiddetsel eylem pratikleri ve mazlum insanlara yönelik orantısız güç pratikleri sunulmuştur. ABD ve İsrail güvenlik görevlilerinin yüz hatlarının gergin ve kibirli oluşu öteki olarak sergilenenlerin imajlarını ortaya koymaktadır. Bu karikatürün taşıdığı ideolojik ardalın ise; Kudüs ve Filistin konusunda ABD ve İsrail'in masum insanlara şiddet uygulayacak kadar gözleri dönmüş olabilecektir. Karikatürde sunulan görsel kodlarda İsrail ve ABD arasındaki birlikteliği ve iki devlet görevlilerinin de masum ve savunmasız halka karşı işledikleri insanlık suçu miti ön plana çıkarılmıştır.

Karikatür 4

Gösterge: Gazeteci karikatürü

Gösteren: Elleri havada bir gazeteci, korku dolu bakışlar, şaşkınlık ve elleri İsrail arması ile kelepçelenmiş basın görevlisi

Gösterilen: Basın özgürlüğüne karşı olan İsrail

Çözümleme: Karikatürde bir basın emekçisinin korku dolu bakışları resmedilmiştir. Düz anlam olarak bir gazetecinin ellerinin yukarıdan İsrail arması ile bağlı oluşu karikatürize edilmiştir. Bu karikatürde yan anlam düzlemine; İsrail'in basın emekçilerine karşı toleranslı davranmadığı, gözaltı/ tutuklama edimlerini içerisinde olduğu resmedilmiştir. Basın emekçisinin ellerine dikkat edilirse öfkeyi simgeleyen bir direniş pratiğinin de görünür olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Buradan hareketle İsrail'e karşı direnen basın emekçilerinin tutumları ön plana alınmıştır. Karikatürde inşa edilmeye çalışılan mitsel örüntü ise; İsrail'in toleranssız ve anlayışsız tavrıdır.

Karikatür 5

Gösterge: Ölümçül şiddet karikatürü

Gösteren: Silahı ateşleyen İsrail güvenlik görevlisi, Biberon, Kan, Gazze levhası Ölü bir bebek.

Gösterilen: Bebeklere dâhil acımayan acımasız İsrail, Şiddetin acımasız yüzü.

Çözümleme: Karikatür oldukça sert bir anlam yüküne sahiptir. Karikatürde düz anlam elinde ateslenmiş bir silahı olan İsrail güvenlik görevlisi ve onun silahından çıkan kurşunla ölen bir bebek resmedilmiştir. Olayın yer edinimi Gazze olarak sunulmuştur. Yan anlamda ise İsrail'in küçücük bebeklere dahi kurşun sıkabilecek bir şiddet eğilimi ve hırsı içerisinde olduğu, bunu yaparken gözünü dahi kırpmadığına ilişkin bir anlam miti ortalaya çıkmaktadır. Bu karikatürle İsrail'in savaş suçu işlediğine ilişkin bir temsiliyet ön plana çıkarılmıştır. Karikatürde İsrail bayrağının simgesel boyutları ile metonim sunumu da gerçekleştirilmiştir.

SONUÇ

Çalışmada Hamas'a yakınlığı ile bilinen sosyal ağlar üzerinde viral dolaşıma sokulan karikatür içeriklerinin “direniş fikri yönelimli” oldukları, karikatürlerin bu doğrultuda resmedildiği ve direniş aksiyonlarının kutsallaştırıldığı saptanmıştır. Bunun yanında ele alınan karikatürlerin ideolojik ve politik yönelimli oldukları ve genel gündemi yakalamaya yönelik bir stratejik hedef doğrultusunda resmedildikleri görülmüştür. Genel gündemden kastım karikatürlerde sunulan olay döngülerinin süreklilik arz etmemesidir. Karikatürlerde yerel kimlik unsurları yoğun olarak işlenmiş, (Bknz:2) olayların dramatik yönlerinin vurgulanması ile direniş ideolojisinin farkındalığının artırılması amaçlanmıştır. Ortaya konulan karikatürler politik, ideolojik ve “kültürel dolayimli içerikler” olmasının yanı sıra, bunlar aynı zamanda İsrail'in Filistin işgaline karşı direniş hareketine yönelik sunusal kodlardır. Bu karikatürlere göre ortaya konulmak istenen algısal boyut ise; Filistin “haklı mücadele” içinde olan; İsrail ve ABD gibi ülke ve temsilcileri ise “zorba”, “kaba kuvvete başvuran”, “özgürlüğe karşı duran” miti çerçevesinde ele alınmıştır. (Bknz: 1,3,4,5). Negatif içeriksel üretimle ötekilik pekiştirilmiş ve öteki olarak sunulan İsrail ve ABD algısal olarak çürütülmüştür.

Ortaya konulan karikatürlerde genel olarak tepkisel eğilimlerin de yoğun olarak işlendiği saptanmıştır. Bu tepkisel eğilimler Hamas'ın siyasi arenada oluşturduğu politik aksiyonları ile paralellik göstermektedir. Karikatürlerde Kudüs ve Filistin'e yönelik ideolojik algı; Kudüs'ün Filistin topraklarına ait olduğu, Kudüs için canlar verildiği, ABD ve İsrail'in Kudüs üzerindeki emellerine ulaşamayacağı, her türlü zorbalık ve kanlı eylemlere karşı direnileceği, mücadeleden asla geri adım atılmayacağı yan anlamı ile şekillendirilmektedir (Bknz:1,2,3,5).

Sunumu yapılan karikatürlerin yan anlamsal anlatıları; oluşmuş bir mağduriyet üzerinden bu mağduriyete sebep olanlara karşı mücadele edinimi şeklinde biçimlendirilmiş ve “paketlenmiş bilinç üretimi” bu yöne hapsedilmiştir (Bknz: 1,3,4,5). Karikatürlerde görsel kodlar daha çok düşman algısı üzerinde kurgulanmış, düşmanın uyguladığı reaksiyonlar ön plana çıkarılmış ve duygusal yüklü anlam öbekleri inşa edilmiştir. Karikatürlerde örtük olarak ortaya konulan anlam öbekleri toplumsal özdeşleşmelere dayalı “kitlesele uyaran” niteliğindedir (Bknz: 1,3,5). Sunulan görsel kodlarda İsrail ve ABD “ölüm” ve “yıkımı” simgelemekte ve bu tür görsel bileşenlerle “anlık tepkisel algıların” pekiştirilmesine yönelik stratejik bir yönelim görünür kılınmıştır. Karikatürlerde sunulan bu tepkisel yönelimler vasıtası ile mevcut ideolojik parametrenin aktivite edildiği de söylenebilir.

İnceleme kapsamında ele alınan karikatürlerde propaganda ediniminin de çok yönlü olduğu saptanmıştır. Bir yanda Filistin ve Kudüs'ün bağımsızlığı için mücadele içerisinde yer alan halk kitleleri ve onların bu büyük mücadele içerisinde şehit oldukları, diğer tarafta ise düşmanların masum insanlara karşı işledikleri suçların ortaya konulmasına yönelik protest eğilimli sunular ön planda tutulmuştur. Karikatürlerde “metonim kullanımı” da yoğun bir şekilde işlenmiştir. Ortaya konulan karikatürlerde yer alan “metonim” İsrail bayrağının simgesel ölçütleri çerçevesinde gerçekleştirilmiştir (Bknz: 5). Bu durum; Filistin ve Kudüs sorunun sadece politik aktörlerin sorunu olmadığı, bu sorunun tüm Filistin halkının sorunu olduğuna yönelik algı alanının inşası için gerçekleştirilmiştir. Karikatürlerde sunulan her görsel içeriğin nedensel bağları açıkça ortaya konulmuştur. Filistin kutsanmış bir anlatı sunumu ile görünür kılınmıştır. Bu kutsallığa erişenler ise genellikle haklı bir mücadele içerisinde yer alan masum insanlardır. İrdelenen karikatürlerde ulusal miti ve ulusal hafızayı güçlendirme adına Filistin'in rolü ön planda tutulmuştur. Ayrıca üretilen görsellerde ciddi problem ve tehditlere yönelik görsel kodlar tercih edilmiş, bu doğrultuda ana mesajın daha vurgulu ve kalıcı bir şekilde sunulması amacıyla “mizahi içerikli” simge, metonimi veya metafor kullanılmamıştır.

KAYNAKÇA

- Al'a F. T. (2012). A Semiotic Analysis on The A-Mild Advertisements Using Roland Barthes' Theory. <https://repository.uinjkt.ac.id/dspace/handle/123456789/979> adresinden 21.07.2021 tarihinde erişildi.
- Alhalayqa, I. (2018). Hamas'ın Yeni Medya Kullanım Pratikleri: Hedef Kitleler ve İçerikler, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), (Danışman: Prof. Dr. Ferruh Mutlu Binark), Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Amer, A. D. (2019). Here are Hamas' Five Strategic Goals for 2020. (*Al-Monitor*). <https://www.al-monitor.com/originals/2019/12/palestine-hamas-five-strategic-priorities-2020-media-israel.html> adresinden 11.04.2021 tarihinde erişildi.
- Akerson, E. F. (2015). *Göstergebilime Giriş*. İstanbul: Bilge Kültür Sanat.
- Ayerdem, İ. T. (2019). Türkiye'de Dijital Medya Platformları ve İzler Kitle Profili, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), (Danışman: Prof. Dr. Aslı Yapar Gönenç), İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Akınar, N. ve Küngerü, A. (2016). Uluslararası Medya Söyleminde İsrail'in 2014 Gazze Saldırısı: CNN ve Al Jazeera Üzerinden Karşılaştırmalı Bir Analiz. *Tesam Akademi Dergisi*. *Turkish Journal of TESAM Academy*, 3(1), 53-79.
- Ayhan, V. (2009). HAMAS: Filistin Direnişinde Politik İslam. *Ortadoğu Etütleri*, 1(1), 99-134.
- Bak, G. (2018). Erzurum Yerel Gazetelerinde Kullanılan Sloganların Göstergebilimsel Analizi. *International Social Sciences Studies Journal*, 4(27), 6165-6171.
- Barthes, R. (2018). *Göstergebilimsel Serüven*, (Çeviren: M. Rifat ve S. Rifat). İstanbul: Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık.
- Boxerman, A. (2021). Hamas Leader Haniyeh Meets Hezbollah Chief Nasrallah in Beirut. (*The Times of Israel*). <https://www.timesofisrael.com/hamas-leader-haniyeh-meets-hezbollah-chief-nasrallah-in-beirut/> adresinden 21.09.2021 tarihinde erişildi.
- Çam, Ş. (2015). Medya Çalışmalarında Göstergebilim Çözömlerleri. (Editör: B. Yıldırım). *İletişim Araştırmalarında Yöntemler Uygulama ve Örneklerle İçinde* (s. 287-320). Konya: Sebat Ofset Yayıncılık.
- Çakı, C. (2018). Birinci Dünya Savaşı'ndaki Alman Propaganda Kartpostallarında Kullanılan Karikatürlerde Türklerin Sunumunun Göstergebilimsel Açından İncelenmesi. *Akdeniz Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, 0(29), 73-94.
- Çiftçi, M. ve Birinci, M. (2018). Karikatürler Üzerinden Toplumsal Değişimi Anlamak. *İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 6(13), 121-160.
- Daymon, C. ve Bloom, M. (2018). Assessing the Future Threat: ISIS's Virtual Caliphate. *Foreign Policy Research Institute (FPRI)*. *Elsevier*. https://www.researchgate.net/publication/325341740_Assessing_the_Future_Threat_ISIS's_Virtual_Caliphate adresinden 21.09.2021 tarihinde erişildi.
- Dahlberg, L. (2017). Yeni Medya Kuramcılarında Yeni Medya Kuramları. (Editör: F. Aydoğan). (Çeviren: M. A. Minarlı). *Dijital Demokrasiyi Yeniden Yapılandırma: Dört Pozisyona Dair Bir Taslak*, 9 İçinde (s. 131-156). İstanbul: Der Yayıncılık.
- Demirci, K. (2017). *Reklam Dayatır: Reklamın Tarihsel ve İdeolojik Özelliklerine Bir Bakış*. Ankara: Ütopya Yayınları.
- Dodds, K. (2010). Popular Geopolitics and Cartoons: Representing Power Relations, Repetition and Resistance. *Critical African Studies*, 2(4), 113-131. https://www.researchgate.net/publication/254243936_Popular_Geopolitics_and_Cartoons_Representing_Power_Relations_repetition_and_Resistance adresinden 28.09.2021 tarihinde erişildi.
- Erdoğan, İ. (2013). *Medya Sosyolojisi*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- El Zein. ve Abusalem, H. (2015). Social Media and War on Gaza: A Battle on Virtual Space to Galvanise Support and Falsify Israel Story. *Athens Journal of Mass Media and Communications* 1(2), 109-120.

- Frenkel, S. ve Hubbard, B. (2019). After Social Media Bans, Militant Groups Found Ways to Remain. *New York Times*. <https://www.nytimes.com/2019/04/19/technology/terrorist-groups-social-media.html> adresinden 04.09.2021 tarihinde erişildi.
- Taşdemir, E. (2017). Sosyal Medyada Terör Propagandası: DEAŞ Örneği. *Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi*, 5(2), 726-752.
- Temimi, A. (2017). *Hamas Anlatılmamış Bölümler*, (Çeviren: D. Temel). İstanbul: Mana Yayınları.
- Gunning, J. (2007). *Hamas in Politics: Democracy, Religion, Violence*. London: Hurst & Company.
- Jensen, I. M. (2009). *The Political Ideology of Hamas: A Grassroots Perspective*, (Çeviren: I. B. Tauris). Library of Modern Middle East Studies.
- Strindberg, A. ve Wörn, M. (2005). Realities of Resistance: Hizballah, the Palestinian Rejectionists, and al-Qa'ida Compared. *Journal of Palestine Studies*, (34)3, 23-41. <https://www.jstor.org/stable/10.1525/jps.2005.34.3.23> adresinden 23.04.2021 tarihinde erişildi.
- Katzman, K. (2020). Examining Tehran's Regional Strategy. *Atlantic Council*. <https://www.atlanticcouncil.org/blogs/iransource/us-policies-fail-to-undermine-tehrans-goal-of-reordering-the-regional-power-structure/> adresinden 20.04.2021 tarihinde erişildi.
- Küçükşen, K. (2020). COVID-19 Günlerinde "Ev Halleri"nin Karikatürlere Yansıması Göstergebilimsel Bir Analiz. *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 7(6), 38-57. <https://dergipark.org.tr/en/pub/asead/issue/55211/747295> adresinden 20.04.2021 tarihinde erişildi.
- Hamas Medya Ofisi. (2021). المقاومة ل تصعيد وتدعو منصور هيدالاش نذعي حماس / Hamas Şehit Mansur'un Yasını Tutuyor ve Direnişin Tırmanması Çağrısında Bulunuyor. *الشهيد نذعي-حماس- المقاومة ل تصعيد وتدعو منصور* <https://hamas.ps/ar/post/13102/> adresinden 05.05.2021 tarihinde erişildi.
- Home Office (2019). Proscribed Terrorist Organizations. <https://www.gov.uk/government/publications/proscribed-terror-groups-or-organisations--2> adresinden 21.03.2021 tarihinde erişildi.
- Levitt, M. (2006). *Hamas: Politics, Charity and Terrorism in the Service of Jihad*. ABD: Yale University Press.
- Margolin, D. (2020). #Hamas: Using Twitter To Gain Legitimacy or Incite Violence? *Global Network*. <https://gnet-research.org/2020/07/06/hamas-using-twitter-to-gain-legitimacy-or-ignite-violence/> adresinden 12.12.2020 tarihinde erişildi.
- Mattelart, A. ve Mattelart, M. (2017). *İletişim Kuramları Tarihi*, (Çeviren: M. Zıllıoğlu). İstanbul: İletişim Yayınları.
- The Meir Amit Intelligence and Terrorism Information Center (2020). <https://www.terrorism-info.org.il/en/new-hamas-fundraising-campaign-hamas-military-wing-began-a-new-fundraising-campaign-about-a-month-after-the-united-states-thwarted-digital-coin-campaigns-of-hamas-al-qaeda-and-isis/> adresinden 11.12.2020 tarihinde erişildi.
- Klausen, J. (2015) Tweeting the Jihad: Social Media Networks of Western Foreign Fighters in Syria and Iraq. *Studies in Conflict & Terrorism*, 38(1), 1-22.
- Sham, P. ve Abu-Irshaid, O. (2009). Hamas: Ideological Rigidity and Political Flexibility. *United States Institute of Peace-Special Report*, 0(224),0-0. <https://www.usip.org/publications/2009/06/hamas-ideological-rigidity-and-political-flexibility> adresinden 11.10.2021 tarihinde erişildi.
- Gürpınar, B. (2018). Toplumsal Hareketler ve Ortak Düşman Algısı: Suriye İhvanı ve HAMAS. *Ege Akademik Bakış*, 18(3), 331-341.
- Halewa, C. H. (2020). Collectivindualism and Shadow Players: Palestinian Youth, Social Media, and Hamas's Communications Strategies. *International Journal of Communication*, 14(2020), 1-23.
- Ijaz, N. (2018). Art of Visual Communication, Evolution and its Impact. *Indian Journal of Public Health Research and Development*, 9(12), 17-25. https://www.researchgate.net/publication/330828287_Art_of_Visual_Communication_Evolution_and_its_Impact adresinden 21.02.2021 tarihinde erişildi.
- Maggs, D. (2011). The History, Politics and Ideology of Hamas. *E-International Relations*. <https://www.e-ir.info/2011/06/17/the-history-politics-and-ideology-of-hamas/> adresinden 01.01.2021 tarihinde erişildi.

- Fowler, S. (2014). Hamas and Israel Step up Cyber Battle for Hearts and Minds. *BBC*. <https://www.bbc.com/news/world-middle-east-28292908> adresinden 21.02.2021 tarihinde erişildi.
- İlkdoğan, H. (2017). Göstergenin Toplum Düzlemindeki Yeri: Toplumsal Göstergebilim. *İdil*, 6(39), 3147-3164.
- Ives, P. (2011). *Gramsci'de Dil ve Hegemonya*, (Çeviren: E. Ekici). İstanbul: Kalkedon Yayıncılık.
- Levy, E. (2015). Hamas Wants to Answer Your Questions in Social Media Campaign. *Ynet News.com*. <https://www.ynetnews.com/articles/0,7340,L-4636944,00.html> adresinden 21.01.2021 tarihinde erişildi.
- Turner, G. (2016). *İngiliz Kültürel Çalışmaları*, (Çeviren: D. Özçetin ve B. Özçetin). Ankara: Heretik Yayınları.
- Nisan, F. ve Şeker, N. (2017). Siyasal Söylemin ve İdeolojilerin Gazete Karikatürlerinde Yeniden Üretimi: Örnek Olay 1982 Anayasası. *Erciyes İletişim Dergisi*, 5(2), 312-346.
- Sarı, B. (2020). Hamas, the Islamic Wing of Palestinian Resistance: Its Roots, Characteristics, and Way of Politics. *Liberal Düşünce Dergisi*, 25(97), 147-165.
- Okutan, B. B. (2013). Karikatürlerdeki Başörtülü Figürlerin Göstergenilimsel Analizi: Penguen Dergisi Örneği. *İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 0(29), 9-38.
- Jacob, C. (2007). Hamas Children's Magazine Al-Fateh Encourages Terrorism, Glorifies Martyrdom. <http://www.memri.org> adresinden 21.01.2021 tarihinde erişildi.
- İsrail Defense Forces. (2014). Hamas Social Media Rules: Describe Terrorists as Innocent Civilians. <https://www.idf.il/en/articles/hamas/hamas-social-media-rules-describe-terrorists-as-innocent-civilians/> adresinden 01.01.2021 tarihinde erişildi.
- Lotman, M. Y. (2011). *Sinema Göstergebilimi*, (Çeviren: O. Özügül). Ankara: Nirengi Kitap Birleşik Dağıtım Kitabevi.
- Seo, H. (2014). Visual Propaganda in the Age of Social Media: Twitter Images During 2012 Israeli-Hamas Conflict. *Visual Communication Quarterly*, 21(3), 150-161.
- Iran International (2021). Hamas Chief Says His Group Has Sufficient Money Provided by Iran. <https://iranintl.com/en/iran-in-brief/hamas-chief-says-his-group-has-sufficient-money-provided-iran> adresinden 25.06.2021 tarihinde erişildi.
- Paley, D. (2015). Otonom Medya. Direnişi ve Muhalefeti Cablandırmak, (Derleyenler: A. Langlois ve F. Dubois). (Çeviren: G. Şener). *Medyayı Yeniden Okumak. Otonom Mekânlar Olarak Bloglar*, 8 İçinde (s. 129-169). İstanbul: Kafka Epsilon Yayıncılık.
- Shindler, M. (2014). In Social Media Battle, IDF Uploads While Hamas Accounts are Deleted. (*CS Monitor*). <https://www.csmonitor.com/World/Middle-East/2014/0717/In-social-media-battle-IDF-uploads-while-Hamas-accounts-are-deleted> adresinden 18.09.2021 tarihinde erişildi.
- Shirky, C. (2017). Yeni Medya Kuramcılarında Yeni Medya Kuramları. (Editör: F. Aydoğan). (Çeviren: E. Al). *Sosyal Medyanın Politik Gücü. Teknoloji, Kamusal Alan ve Politik Değişim*, 10 İçinde (s. 157-171). İstanbul: Der Yayıncılık.
- Poster, M. (2017). Yeni Medya Kuramcılarında Yeni Medya Kuramları. (Editör: F. Aydoğan). (Çeviren: Ö. Aydınloğlu). *Postmodern Gerçeklikler*, 8 İçinde (s. 111-130). İstanbul: Der Yayıncılık.
- Van Dijk. (2019). *İdeoloji. Multidisipliner Bir Yaklaşım*, (Çeviren: A. Demir). Ankara: Hece Yayınları.
- Yaylagül, L. (2021). *Kitle İletişim Kuramları (Egemen ve Eleştirel Yaklaşımlar)*. Ankara: Dipnot Yayınları.
- Yengin, A, D. (2012). Mekanikleşen Birey: Arçelik Örneğinin R. Bathes'a Göre Çözümlemesi. *The Turkish Online Journal of Design, Art and Communication –TOJDAC*, 2(1), 13-21.
- Zuhur, S. (2010). *İsrail vs Hamas*. (Editör: N. Kardelj). The Middle East in Turmoil Serisi. ABD: Nova Science Pub Inc.
- <https://www.palinfo.com/news/2021/4/29/العامودبأبفبىرمضانأبفبىرمةذرةذتفضالقدس> adresinden 04.05.2021 tarihinde erişildi.